

Ключевые слова: реформаторская педагогика, ребенок, детство, новое воспитание.

ELENA KVAS. “Century Child” and the principles of the new pedagogy Elenn Key

The article analyzes the views of one of the main ideologists reformatorskoyi pedagogy Swedish writer, known teacher of the twentieth century. Elenn Key. Teaching ideas Elenn Key, formed under the influence of the humanistic tradition in philosophy and educational thought, the philosophy of positivism and folk pedagogy Sweden, put in the center of the pedagogical process identity of the child and aimed at developing its identity. Elenn Key proclaimed the fundamental principle of the new pedagogy - Vom Kinde aus - education “based on the child”.

Keywords: Reformed pedagogy, child, childhood, new education.

Кендзьор П. І.
Львівський інститут менеджменту

ЄВРОПЕЙСЬКА СТРАТЕГІЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена актуальній проблемі – з’ясуванню загальноприйнятих європейськими країнами основоположних принципів та підходів до полікультурного виховання особистості з метою інтеграції вітчизняних освітніх процесів у загальноєвропейський освітній простір.

Ключові слова: полікультурне виховання, цінності, компетентності, громадянство.

Міжкультурна освіта, комунікація та взаєморозуміння є принципами міжнародної співпраці впродовж тривалого часу, але поняття “діалог цивілізацій”, “міжкультурний діалог” порівняно недавно з’явилися на порядку денному міжнародних інституцій. Актуальні питання розвитку полікультурної освіти та виховання є пріоритетними у діяльності таких впливових міжнародних організацій як Організація Об’єднаних Націй, ЮНЕСКО, Рада Європи, гуманітарних інституцій Європейського Союзу та інших міждержавних об’єднань.

Вагомий внесок у дослідження проблеми полікультурної освіти та виховання молоді в Україні здійснили О. І. Гуренко, Н. М. Лавриченко, А. О. Гулідова, І. О. Ісаєва, Г. В. Марченко, С. О. Терно, Ю. С. Безух, Я. Г. Гулецька, Т. Лесіна, Г. В. Марченко, О. К. Мілютіна, Ю. А. Тищенко, О. С. Ковальчук та інші. Водночас аналіз наукового опрацювання цієї проблематики свідчить, що існує потреба детального дослідження європейського досвіду полікультурного виховання особистості, адаптації концептуальних положень європейської стратегії відповідно до українських суспільно-освітніх реалій, сприяючи інтеграції вітчизняних освітніх процесів у загальноєвропейський освітній простір.

Метою статті та новизною дослідження є з’ясування загальноприйнятих європейськими країнами основоположних принципів та підходів до полікультурного виховання особистості.

Аналіз освітніх документів, ухвалених Радою Європи та Європейським Союзом, свідчить, що полікультурне виховання молодого покоління відіграє важливу роль в освітніх реформах, що відбуваються в європейських країнах. Однією з основних проблем, якою переймаються сьогодні країни Європейського Союзу, є посилення єдності в суспільстві та залучення громадян до активної участі в суспільному та політичному житті. Як зазначається у Меморандумі безперервної освіти Європейського Союзу, європейці живуть у складному соціально-політичному середовищі, де повноцінний розвиток особистості стає неможливим без уміння брати активну участь у суспільних процесах і адаптуватися до культурної, етнічної та мовної різноманітності [1].

Загальновідомо, що соціалізація особистості триває впродовж життя. Підростаюче покоління розширює уявлення про соціум шляхом входження до нових соціальних груп і знайомства з новими формами суспільного життя. Існує низка соціальних чинників сучасного суспільного розвитку, які здатні змінити усвідомлення людиною себе. Серед них: послаблення геополітичних кордонів на національному рівні; зростання соціальної мобільності; переміщення населення (міграція, туризм, біженство); неоднорідність у сприйнятті етнічних відмінностей (в деяких регіонах спостерігається загострення расизму й ксенофобії, в інших – спад); послаблення гендерних ролей у Європі значно впливає на розширення національних кордонів і меж. Явище глобалізації, що супроводжується зростанням міжнаціональних економічних, політичних, культурних зв'язків, спричиняє нечіткість самовизначення особистості; поширення масової культури, що призводить до домінування індивідуального над загальним. Водночас нові інформаційно-комунікативні технології, послаблюючи залежність особистості від національної та масової культури, спричиняють індивідуалізацію соціокультурного вибору.

Внаслідок вищезазначених факторів самовизначення особистості стає більш умовним і залежить від ситуативного чинника. Глобалізація супроводжується виникненням нових моделей громадянства (світове громадянство, багатократне громадянство, постмодерністське громадянство чи постнаціональне громадянство) [2, с. 8].

Термін "громадянство" має декілька вимірів, означаючи не лише статус, приналежність до певної держави, але і роль. Якщо перший вимір громадянства стосується громадянських, політичних і соціальних прав, гарантованих державою, то другий вимір має справу із ідентичністю, уявленням певного образу громадського та політичного життя, усвідомленням індивідуумом власної ролі та місця у суспільстві. Відповідно до такого розуміння громадянин розглядається як особа у відносинах з іншими, а це передбачає спільне громадянство, спільні цінності,

взаєморозуміння, співпрацю і прийняття рішень у процесі обговорення. Спільне громадянство, відчуття приналежності представників різних етноконфесійних спільнот до держави є надзвичайно важливим чинником консолідації багатокультурного суспільства, його соціальної інтеграції на основі спільних цінностей, поділу громадянської відповідальності та міжкультурного діалогу.

Аналіз зарубіжної наукової літератури свідчить, що поняття активного громадянства в різноманітних його виявах (свідомість, культура, життєва позиція, інтереси, пріоритети, цінності тощо) є сферою динамічних дискусій західноєвропейської науки. Зокрема, політичні теоретики та практики – С. Гантінгтон, Р. Патнем, К. Поппер, Е. Тоффлер, Ф. Фукуяма у своїх роботах наголошували, що справжні спільноти міцних громадянських суспільств об'єднані цінностями, нормами та досвідом, які є спільними для їхніх членів. Чим глибшим і сильнішим є дотримання цих спільних цінностей, тим сильнішим є відчуття спільноти. У цьому контексті для означення спільних суспільних вартостей використовуються терміни “соціальне громадянство” і “соціальний капітал” (Ф. Фукуяма, Р. Патнем) [5, 10].

Як зазначав Ф. Фукуяма у книзі “Великий крах: людська природа і відновлення соціального порядку”, соціальний капітал необхідний для створення здорового громадянського суспільства, тобто сукупності груп і асоціацій, що знаходяться між сім'єю і державою [5, с. 29]. Отже, громадяни набувають соціальний капітал, беручи активну участь в організаціях громадянського суспільства.

Синонімом соціального громадянства Б. Тернер вважав поняття культурного громадянства. Культурне громадянство, на його думку, виходить за межі громадянства, оскільки воно, як форма культурної ідентичності, не забезпечує того, що містять в собі соціальні, культурні й освітні цінності [4, с. 231]. Він відстоював провідну роль освіти й виховання у формуванні національної системи цінностей, і в цьому контексті громадянство передбачає не лише ідею загального статусу і національної політичної структури, а також виховання, становлення громадянської культури. Відповідно до цього плеканням культури свободи, політичної участі, громадянських прав та обов'язків громадянство виконує своє завдання забезпечення рівного доступу і однакових можливостей всім членам спільноти.

Як висновок, можна констатувати, що плекання культури громадянства орієнтує індивідуальні особливості та погляди на загальні суспільні потреби, узгоджує із загальними нормами демократичного суспільства. За таких умов у громадян виникають виразні почуття свого місця у суспільстві та мотивації до участі у громадському житті.

Окрім приналежності до держави, що визначається громадянським

статусом, людина ідентифікує себе із різними спільнотами, територіями чи установами. Така різноманітність приналежності особистості стала можливою у результаті розуміння природи громадянства, що базується на ідентичності. Індивідууми мають складну, багатократну ідентичність, а в багатокультурному середовищі при конструюванні ідентичності можуть звертатися до різних культур, запозичуючи цінності, символи, міфи, релігійні практики, спадщину тощо. Окрім того, носії різних культур можуть присвоювати одні й ті самі культурні артефакти як елементи, притаманні їхній культурі. Об'єктивна оцінка історичної реальності має сприяти розумінню неминучості культурних взаємовпливів у суспільстві, належність культурних елементів одночасно різним культурам, ролі багатокультурної спадщини та процесу взаємозбагачення культур, а відтак стимулювати практику міжкультурного обміну і діалогу. Отже, розгляд культурних ідентичностей як динамічної реальності сприяє збагаченню міжкультурних відносин, допомагає взаєморозумінню представників різних етноконфесійних спільнот у суспільстві.

Політика Ради Європи задля сприяння міжкультурного діалогу сформульована у найважливіших документах, а саме: Декларації культурної різноманітності, прийнятої Комітетом міністрів ради Європи 2000 р.; Декларації щодо інтеркультурного діалогу та запобігання конфліктам, Опатія, Хорватія, 2003 р.; Декларації Європейських міністрів освіти щодо міжкультурної освіти у новому європейському контексті, Афіни, Греція, 2003; Декларації, присвяченій 50-річчю культурної кооперації в Європі, Вроцлав, Польща, 2004; Плані дій Третього саміту глав держав і урядів Ради Європи, Варшава, Польща, 2005; Декларації щодо стратегії Ради Європи щодо розвитку міжкультурного діалогу, Фаро, Португалія, 2005.

Полікультурну освіту та виховання європейською освітою визнано основоположним принципом, який навчає взаємному визнанню культур, цінностей, взаємодії та який покладено в основу навчально-виховної діяльності різних країн Європи. Як свідчить аналіз документів Ради Європи, термін "міжкультурний" використовується у контексті означення відносин між іммігрантами та корінним населенням, різними мовними та етнічними громадами з метою підкреслення важливості застосування міжкультурного підходу загалом, оскільки будь-яка громада є міжкультурною [9].

Діяльність Ради Європи у сфері полікультурної освіти спрямована на покращення якості освіти для дітей мігрантів; підготовку вчителів, відносини між школами і сім'ями; якість навчання у багатокультурному середовищі, у тому числі для етноконфесійних спільнот, способи подолання виявів ксенофобії, расизму, насильства та дискримінації; співпрацю та розподіл соціальної відповідальності між різними культурними громадами; виховання поваги до прав людини (зокрема, до "прав іншого") і почуття емпатії, що

поглиблюється в умовах різноманітності та діалогу; розвиток демократичного громадянства.

Європейський досвід свідчить, що полікультурне виховання є основоположним принципом, який покладено в основу навчально-виховної діяльності, навчаючи учнів сприймати відмінності та поважати інші культури, цінності, готуючи до конструктивної взаємодії у соціумі. На думку Мішелін Рей, термін “міжкультурний” наголошує на культурних особливостях соціальної багатоманітності. Вони є важливими аспектами ідентичності різних індивідуумів й спільнот; за своїм характером не є статичними, а багатограними і мінливими, що взаємодіють у суспільному житті [2, с. 9].

Зокрема, у Плані дій Ради Європи зазначається, що міжкультурний діалог разом із політичним та міжрелігійним діалогом є засобом забезпечення різноманітності європейських культур як джерела взаємного збагачення [8]. У 2006 році Комітет міністрів Ради Європи оголосив про розроблення Білої книги із міжкультурного діалогу, яка опублікована у 2007 році. Біла книга адресована розробникам освітньої політики та освітянам на національному, регіональному та місцевому рівнях, формулюючи ключові принципи, теоретичні та методичні засоби для розвитку міжкультурного діалогу [12]. Зокрема, поняття “культурна різноманітність” та “мультикультуральність”, як вказується у документі, означають емпіричний факт, що різні культури існують і можуть взаємодіяти у межах певного простору та соціальної організації. Відповідно термін “міжкультурний діалог” визначається експертами Ради Європи як відкритий обмін поглядами між індивідами, представниками різних етноконфесійних, культурних спільнот на основі взаєморозуміння та толерантності, що реалізується на різних рівнях – національному, європейському та світовому [12].

Полікультурне виховання у контексті виховання демократичного громадянства протиставляється етноцентризму і включає такі компоненти: заперечення етноцентричних переконань, монокультурних норм; зміна стереотипних уявлень, подолання упереджень, що породжують судження і дії; усунення бар’єрів і сприяння відносинам між культурами, суспільними групами, людьми різного віку, мови, культури, етносу, релігії; встановлення діалогу між особами, групами; виховання відповідальності перед місцевою і національною громадою.

Актуальність застосування такого підходу зумовлена багатокультурною природою будь-якої громади та передбачає ознайомлення із способами подолання виявів ксенофобії, расизму, насильства, дискримінації; налагодження співпраці та відчуття соціальної відповідальності між різними культурними громадами; виховання поваги до прав людини, зокрема до права іншого; розвиток демократичного громадянства, громадянської

відповідальності кожного члена соціуму; виховання почуття емпатії, що поглиблюється міжкультурним діалогом. Етнічна, релігійна тощо різноманітність розглядається європейськими дослідниками як запорука подальшого демократичного розвитку, важливий чинник суспільної консолідації.

Європейські дослідники розглядають наступні аспекти полікультурної освіти [3, с. 26]. Міжкультурна освіта в контексті міграції (інтеграція мігрантів і автохтонного населення, природа соціальних зв'язків, багатокультурність європейських суспільств, багатовимірні цінності, численні приналежності; потреба у мережі для спілкування, участі, забезпечення соціальної справедливості). Міжкультурність стосується не лише іммігрантів, а усієї громади, школи; вимір, який проходить через усе суспільне життя.

Визнання культурних, національних, мовних та етнічних меншин як найважливішого чинника суспільного розвитку. Це передбачає у суспільному житті та освіті визнання прав та цінностей культурної спадщини, уникаючи етноцентричних поглядів; визнання інших культурних спільнот активними учасниками, що творять багатокультурну суспільну реальність, відповідають за власний розвиток і загальний культурний розвиток суспільства, до якого вони належать.

Знання прав людини, засновані на принципах, що сформульовані в Хартії ООН, Загальній декларації прав людини, міжнародних конвенціях з прав людини. Це основоположний елемент інтеркультурного підходу (належна увага економічним, соціальним, культурним, громадянським, політичним правам, особистим та колективним правам; наголошення на поняттях рівності, миру, гідності, демократії; боротьбі проти расизму, расистської дискримінації, ксенофобії і всіх форм нетолерантності і насильства, захист меншин, захист прав мігрантів, осіб з особливими потребами, прав дитини).

Громадянин у контексті теорії полікультурного виховання характеризується як особа у відносинах з іншими, що передбачає спільне громадянство, спільні цінності, взаєморозуміння, співпрацю і прийняття рішення на основі обговорення. Наголос робиться на навчанні, сприянні міждисциплінарним підходам у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін, які розглядають етичні, політичні, суспільні, культурні, філософські та релігійні питання.

Одним із важливих аспектів полікультурного виховання є релігійний вимір, який включає різні переконання, цінності, які іноді є суперечливими, а також бувають джерелом напруги та дискримінації між індивідами та соціальними групами. Індивіди діють, ідентифікують себе в суспільстві і здійснюють політичний вибір відповідно до своїх цінностей та переконань. Моральні та релігійні переконання лежать в основі мотивації та сутності

соціальної дії. Саме тому етноконфесійні відмінності виявляються насамперед у ціннісних конфліктах представників різної етноконфесійної приналежності.

Відповідно термін “релігійний вимір” у міжкультурній освіті використовується не для означення певного виду релігійної освіти, а спрямований, перш за все, на виховання взаєморозуміння, поваги та навчання співіснуванню з метою суспільної єдності та громадянської участі громадян [3, с. 12].

Проблема формування ключових компетентностей молоді стала особливим об’єктом уваги та діяльності Ради Європи, під егідою котрої було проведено ряд семінарів, симпозіумів за участю педагогів з різних європейських країн. Рада Європи визначила п’ять груп ключових компетентностей, становлення яких потребує життя, а саме: соціальні, що пов’язані з готовністю брати на себе відповідальність, бути активним у прийнятті рішень, у суспільному житті, у функціонуванні і розвитку демократичних інститутів суспільства; полікультурні, що стосуються сприйняття індивідуальних відмінностей, взаємоповаги до мови, релігії, культури особистості; інформаційні, котрі зумовлені зростанням ролі інформації у сучасному суспільстві і передбачають оволодіння інформаційними технологіями, уміннями здобувати, критично осмислювати і використовувати різноманітну інформацію; саморозвитку та самоосвіти, пов’язані з потребою і готовністю постійно навчатися як у професійному, так і в особистому та суспільному житті; компетентності, що реалізуються у прагненні і здатності до раціональної продуктивної, творчої діяльності [9, с. 32].

Як свідчить аналіз міжнародної практики, соціокультурний контекст визначає пріоритети освіти в різних національних системах. Так, у документі Ради Європи зазначається, що “сучасні політичні системи у своєму успішному функціонуванні залежать від концепції громадянства, що містить розуміння знань, навичок, цінностей і ставлень, якими в ідеалі мають володіти громадяни. Ці атрибути громадянства відрізняються між собою залежно від природи політичної системи, але загалом складаються з таких складових: почуття ідентичності; правові вміння; виконання обов’язків; інтерес та залучення до громадських справ, сприйняття основних суспільних цінностей” [7, с. 19].

При визначенні освітніх завдань в умовах багатокультурного суспільства європейські освітяни акцентують особливу увагу на поняттях “цінності” – основоположних підвалинах виховання особистості. До них відносяться: права і свободи людини; демократія та демократичні принципи; толерантність; глобалізація; розвиток [7, с. 15]. Їх використання на практиці залежить від вміння критично і аргументовано мислити; розв’язувати

проблеми; оцінювати і сприймати цінності; застосовувати на практиці процедурні знання; а також демонструвати зразки ненасильницької поведінки: активної участі, ефективної комунікації, кооперації та роботи в команді; проведення дискусій, переговорів і досягнення компромісів; посередництва і допомоги; впевненості в собі; лідерства тощо.

Метою інтеркультурного виміру освіти, на думку європейських дослідників, є розвиток толерантності як: розуміння та позитивне сприйняття різноманітності у суспільному, політичному, культурному аспектах; взаємоповаги та поваги до інших; готовності визнавати право та вибір інших людей; уміння відстоювати власну позицію; поміркованість у публічному вираженні ідентичності; взаємоповага у спілкуванні з іншими людьми.

Отже, активна громадянська позиція, толерантність, повага до прав і гідності людини, патріотизм та інші важливі якості безпосередньо пов'язані саме з небайдужістю людини до довкілля, з її зацікавленням та позитивним ставленням до різноманітності в різних її виявах. Тому такі важливі якості повинні виховуватися у молодого покоління, запобігаючи конфліктам та іншим негативним ситуаціям. Це вимагає розвитку міжкультурної компетентності в учнів різного соціального, культурного і релігійного походження. Ця загальна компетентність передбачає, у свою чергу, інші специфічні компетентності: чутливість до різних культурних і релігійних джерел людської різноманітності; уміння спілкуватися з іншими і вступати в діалог; навички конструктивного співіснування (робота в команді, кооперативне навчання, емпатичне спілкування, мирне розв'язання конфліктів, розвиток впевненості тощо); уміння досліджувати різні культурні практики, розглядати суперечливі питання; критичне мислення та особиста рефлексія.

Освіта за допомогою засобів масової інформації може допомогти молодим людям поступово вдосконалювати мову та уявлення на основі аудіовізуальних посилань, а також правильно їх використовувати. Навчання користуванню новими інформаційними і комунікаційними технологіями є важливим у контексті полікультурного виховання.

Висновки. Таким чином, європейський вимір цілей виховання у полікультурному суспільстві орієнтує авторів навчальних матеріалів та вчителів на відбір змісту, який сприяє примиренню, визнанню, розумінню і взаємній довірі між народами; активне і діяльнісне навчання, що стимулює інтерес та творчість учнів у процесі співпраці; кооперативне навчання в групах в умовах позитивної взаємозалежності; демократичне управління процесом навчання, що забезпечує досвідом взаємодії у полікультурному середовищі; можливості для інтеграції в гетерогенних школах і класах, об'єднуючи молодих людей, різних за культурним походженням і релігійною приналежністю; дух відкритості в межах школи, пов'язаний з відкритістю до

зовнішнього світу, до місцевої громади та міжнародної спільноти; розвиток критичного та творчого мислення особистості.

Використана література:

1. Меморандум безперервної освіти Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ec.europa.eu/education/policies/III/life/memoen.pdf>
2. Рей Мішлін. Дискусійні питання політики полікультурної освіти, тренування і навчання / Мішлін Рей ; пер. з англ. – Львів : ЗУКЦ, 2008. – 24 с.
3. Релігійна багатоманітність та міжкультурна освіта : посібник для школи / за ред. Джона Кіста / пер. з англ. – Львів : ЗУКЦ, 2008. – 100 с.
4. Тернер Б. Культура постмодерну сучасні громадяни / Брайєн Тернер // Умови громадянства : зб. ст. / за ред. Барта Ван Стінбергена ; пер. з англ., передм. та прим. О. О. Іваненко ; Український центр духовної культури. – К. : [б. в.], 2005. – С. 230-250.
5. Фукуяма Ф. Великий крах. Людська природа і відновлення соціального порядку / Ф. Фукуяма ; [пер. з англ. В. Дмитрика]. – Львів : Кальварія, 2005. – 380 с.
6. Action Plan [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.coe.int/t/dcr/summit/20050517_plan_action_en.asp
7. Birzea C. EDC Policies in Europe : a Synthesis. / Birzea C. – Strasbourg : Council of Europe, 2003. – 84 p.
8. CoE Documents [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/documents_EN.asp
9. Definition and Selection of Competences. Theoretical and Conceptual Foundations (DESEKO) // Strategy Paper on Key Competences. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program. – [w. c.] : OECD, [w. y.]. – 54 p.
10. Putnam R. Making Democracy Work. / Putnam R. – Princeton : Princeton University Press, 1993. – 410 p.
11. Strategies for Learning Democratic Citizenship. Council of Europe project “Education for Democratic Citizenship”. – Strasbourg : [w. r.], 2003. – 25 p.
12. White Paper [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/whitepaper_EN.asp#P27_2138

КЕНДЗЁР П. И. Европейская стратегия поликультурного воспитания личности.

Статья посвящена актуальной проблеме – выяснению общепринятых европейскими государствами основоположных принципов и подходов поликультурного воспитания личности с целью интеграции отечественных образовательных процессов в общеевропейское образовательное пространство.

Ключевые слова: поликультурное воспитание, ценности, компетентности, гражданство.

KENDZYOR P. European strategy of multicultural up-bringing of personality.

The article is devoted to topical problem – finding out generally accepted in European countries basic principles and approaches to multicultural education of a personality aimed in integration of national educational process into general European educational space.

Key words: policultural up-bringing, values, competences, citizenship.